

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУКТІВ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ

О.Ю.Дроздов,

канд. психол. наук, доцент,

доцент кафедри загальної та вікової психології

Чернігівського національного педуніверситету імені Т.Г.Шевченка,

Актуальність дослідження. Геополітична свідомість (ГПС) відображає події та явища «політичного світу» крізь призму «світу географічного» шляхом ототожнення певного географічного простору з політикою, яка там проводиться. Результати багатьох вітчизняних і зарубіжних досліджень указують на те, що, не зважаючи на багаторічні процеси глобалізації, основними геополітичними акторами на рівні суспільної думки уявляються саме країни/держави світу. А оскільки ГПС є різновидом саме побутової політичної свідомості, закономірною стає наявність специфічних критеріїв-конструктів сприймання та оцінки геополітичних акторів. Так, згідно з В.Петренком та ін. (2000), в основі психосемантичного простору росіян при сприйнятті ними різних країн світу лежать такі фактори: 1) оцінка держав, як демократичних та економічно розвинутих / тоталітарних та неблагополучних; 2) оцінка військової могутності держави; 3) дружність країн щодо Росії; 4) релігійність країни, рівень її духовності. При цьому у залежності від об'єктів сприймання (країни світу, Європи або СНД), категоріальна структура психосемантичного простору може дещо змінюватися. Аналогічне дослідження, проведене серед поляків (О.Горбанюк та ін., 2010), дало змогу виявити три наступні фактори: 1) рівень життя; 2) політична характеристика держави (політичний режим); 3) рівень економічного розвитку країни.

У вітчизняній психології мають місце окремі розробки феноменів образу власної держави (Н.Хазратова, В.Прокопенко тощо), хоча систематичні дослідження феномена ГПС, нажаль, відсутні. Отже, **метою нашого дослідження** стало виявлення особливостей психосемантичних конструктів сприймання та оцінки країн світу, а також їхньої вікової та статевої специфіки.

Методика та організація дослідження. Дослідження здійснювалось у межах дослідницького проекту «Психологія масової геополітичної свідомості» навесні 2012 р. у м. Чернігів. Загальну вибірку склали 300 осіб, у т.ч.: 100 студентів педуніверситету та учнів ПТУ (вік 15-24 роки), 100 осіб зрілого віку (36-50 років) та 100 осіб пенсійного віку (60-89 років). Співвідношення чоловіків та жінок у кожній віковій групі становило 50/50%. Досліджуваним пропонувалося дати оцінку 9 країнам світу (США, Росія, Німеччина, Україна, Велика Британія, Китай, Франція, Японія, Канада) за допомогою 21 шкали авторського варіанта СД (зазначимо, що всі країни та дескриптори були попередньо відібрані у пілотажних дослідженнях як значущі при актуалізації геополітичних уявлень та оцінок). До отриманих даних застосовувалася процедура факторного аналізу за допомогою пакету SPSS.17 (факторизація здійснювалася за середньогруповими значеннями).

Результати дослідження. У загальній вибірці виділилися 3 фактори із загальним внеском до сумарної дисперсії 96,9%. Основу першого фактора (56,7%) склали змінні «багата–бідна» (0,952), «влада дбає–не дбає про народ» (0,921), «демократична–недемократична» (-0,901), отже ми визначили його як «Соціально-економічне благополуччя та демократичність» (56,7%). Структура другого фактора (22,7%) базувалася на змінних «подобається–не подобається» (0,961) та «агресивна–миролюбна політика» (0,953), а тому він був проінтерпретований як «Емоційне ставлення до держави, пов'язане із характером зовнішньої політики». До третього фактора (17,5%) увійшли дескриптори «відкрита–закрита» (0,890) та «зберігає–не зберігає власну культуру» (0,683), що дало підстави визначити його як «Відкритість та культурна самобутність».

Розглянемо змістовну специфіку факторів, отриманих у вікових та статевих групах. У молодіжній групі ми отримали 3 фактори (у сумі 94,3%): «Військово-політична сила держави» (48,3%), «Емоційне ставлення до держави, пов'язане із характером зовнішньої політики» (29,3%) і «Культурні самобутність та розвиток» (16,7%). Факторизація даних у групі осіб зрілого віку виявила вже 2 фактори (92,2%): «Ефективність влади та порядок у державі» (71,2%) та «Емоційне ставлення до держави, пов'язане із характером зовнішньої політики» (21%). У групі осіб пенсійного віку виділилися 3 фактори (94,3%): «Справедливість та ефективність влади» (60,2%), «Емоційне ставлення до держави, пов'язане із характером зовнішньої політики» (18,6%) і «Культурна та політична закритість/відкритість» (15,5%).

Порівнюючи зміст психосемантичних факторів-конструктів у вікових групах, ми звернули увагу

на три тенденції. По-перше, у представників молоді уявлення про внутрішню політику країни ще не набули високого значення, це стає актуальним починаючи із зрілого віку. Поряд із тим з віком втрачає значущість уявлення про військовий потенціал країни. У цілому, це є закономірним, адже відображає зростання життєвого досвіду і певну переоцінку особистістю соціальних цінностей (своєрідний перехід із «високих політичних матерій» на більш практичні, «приземлені»). По-друге, отримані дані вказують на наявність одного суто політичного критерію, важливого для досліджуваних різного віку – характер зовнішньополітичного курсу держави (агресивний–миролюбний). Можливо, це пов'язано з тим, що у багатьох громадян уявлення про сферу зовнішньої політики інших країн сформовані більше, ніж стосовно внутрішньої. Давати узагальнену оцінку першій сфері «збоку» дещо легше, у той час як оцінка другої часто потребує певних відносно конкретних знань політологічного та соціально-економічного характеру. Побічно це припущення підтверджується тим, що оцінка зовнішньополітичного курсу країн пов'язана саме з емоційним ставленням до них. Нарешті, цікавою виявилась динаміка «культурологічного» критерію образу країн – він є більш значущим серед молоді та представників старшого покоління, у той час як у групі осіб зрілого віку він «просідає». Можливо, що в силу соціально-економічної ситуації життєдіяльності осіб зрілого віку (основні функції – робота, «підйом» дітей») «абстрактні», «напівфілософські» критерії сприймання країн втрачають свою актуальність.

У групі опитаних чоловіків виділилися 3 фактори (96,7%): «Політико-економічне благополуччя країни» (60,3%), «Емоційне ставлення до держави, пов'язане із характером зовнішньої політики» (20%) та «Відкритість та культурна самобутність» (16,5%). У той же час у жіночій групі ми отримали 2 фактори (91,8%): «Сила та розвиненість держави» (67%) та «Емоційне ставлення до держави, пов'язане із характером зовнішньої політики» (24,8%).

Порівнюючи зміст факторів-«конструктів» статевих груп, можна виділити дві основні тенденції. По-перше, як і у вікових групах, тут має місце такий спільний політичний фактор, як характер зовнішньополітичного курсу держави (агресивний–миролюбний). Отже, міру військово-політичної активності геополітичного актора можна вважати універсальним конструктом ГПС. По-друге, помітною є відмінність у структурі перших факторів чоловіків та жінок. Чоловіки схильні більше уваги приділяти внутрішньополітичним особливостям країн світу, у той час як для жінок значущішими є зовнішньополітичні аспекти – авторитетність та сила держави (свого роду «геополітична маскуліність»).

Висновки. Отримані дані ілюструють відмінність між так званою «високою» (академічною) геополітикою та побутовою ГПС («популярною» або «низькою» геополітикою). Зокрема остання передбачає актуалізацію набагато меншої кількості критеріїв-конструктів (у першому випадку їхня кількість сягає декількох десятків). З іншого боку, тут має місце поєднання та комбінування різних критеріїв сприймання та оцінки геополітичної реальності – раціональних та емоційних, політичних і неполітичних («парагеополітичних»). Останнє, у свою чергу, підтверджує системний та інтегруючий характер ГПС, яка тісно пов'язана з іншими формами суспільної свідомості – економічною, моральною, правовою тощо. Значущість більшості конструктів зумовлена демографічними чинниками, хоча є й універсальні (оцінка, пов'язана із характером зовнішньої політики).

УДК 165.212:159.95

ПРОБЛЕМА ОБЪЕКТИВНОСТИ СЕМАНТИЧЕСКИХ РЕПРЕЗЕНТАЦИЙ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ

В.В. Жовтянская,

кандидат психологических наук,

старший научный сотрудник

Института социальной и политической психологии НАПН Украины

Актуальность исследования. Одной из базовых проблем, связанных с репрезентациями (представлениями) действительности является проблема их объективности или субъективности. С одной стороны, репрезентации как результат человеческого познания по своей сути всегда претендуют на объективность. То есть, если мы говорим о сформировавшихся представлениях о действительности, то мы предполагаем, что эти представления вполне этой действительности соответствуют и правильно ее отражают. Кроме того, репрезентации, как правило, объективированы через внешнее опосредование – знак или, шире, символ. Используя фиксированную в языке систему